

Taner Akçam – Adnan Ekşigil’in eleştirisi ve- silesiyle Yüzyıllık Apartheid ve ötesi

Posted on 13/02/2024

Adnan Ekşigil’in Yüzyıllık Apartheid kitabım hakkında yazdığı eleştirinin ağırlık merkezini Apartheid kavramı oluşturuyor. Ekşigil’in ana fikri; “Apartheid’a elverişli bir iklime pekâlâ sahip olmakla beraber” Türkiye’de “tam teşekküllü bir Apartheid rejiminin varlığından bahsetme(nin) zor” olduğu. Bu nedenle, aksini iddia etse de biraz alay kokan bir tonlamayla ‘light Apartheid’ kavramını öneriyor.

Bu yazıda hem Ekşigil’in endişe ve eleştirilerine yakından bakmak hem de kitapta yazdıklarımın bir adım ötesine giderek Türkiye ve Apartheid konusunda yeni bazı gözlemlerde bulunmak istiyorum. Fakat Apartheid konusuna girmeden önce, Ekşigil’in tezlerimle ilgili yaptığı bir hataya değinmek ve düzeltmek istiyorum. Ekşigil’e göre kitabımın ikinci tezi, “Kurtuluş Savaşı denen hadise temelde ‘Türk, Kürt, Ermeni ve Rumlar arasında yaşanmış bir iç savaş’tır”. Kitabın böyle bir tezi yok. Gerçi Ekşigil yazısının ilerleyen bölümlerinde bu hatasını düzeltiyor ama başka platformlarda da benzeri yanlış anlamalara rastladığım için ilk önce bu konuya açıklık getirmek istiyorum.

“Kurtuluş Savaşı anti-emperyalist bir savaş mı?”

Kitabın ikinci tezi, Kurtuluş Savaşı’nın bir iç savaş olup olmadığı sorusu üzerine değildir. Kitap, aksine Kurtuluş Savaşı’nın (İngiliz ve Fransızlara karşı) anti-emperyalist bir savaş mı yoksa (Ermeni ve Rumlara karşı) iç savaş mı olduğu tartışmasının yetersiz ve eksik olduğunu ileri sürüyor. Kitabın ana tezi, bu her iki bakışın da ‘Kurtuluş’ (bir toprak üzerinde egemenlik hakkı) sorusuyla ilgilendiği ve bu soruya cevap aradığı ama 1918-1923’ün artık

bir 'KURTULUŞ' değil, bir 'KURULUŞ' süreci olarak da okunması gerektiğidir.

'KURTULUŞ-KURULUŞ' ikilemi kitabın ana eksenlerinden birisidir. İddiam şudur: Bugüne kadar Türk-Kürt tarih yazımının sağ, sol, İslamcı, milliyetçi, liberal, nasıl tanımlanırsa tanımlansınlar, tüm varyasyonları 1918-1923 dönemini 'Kurtuluş' eksenli açıklamışlardır. Bugüne kadarki tüm tarih yazımlarına egemen olan bakış, 'işgale karşı iyi başlamış' bir girişimin zamanla bozulmaya uğradığıdır. Kürtler için bu bozulma Kürtlere verilen sözlerin tutulmaması, İslamcılara göre saltanat ve hilafet fikrinden vazgeçilmesi, solculara göre anti-empyralist mücadeleye anti-kapitalist muhteva kazandırılmaması ve ülkenin yeniden 'dışa bağımlı' duruma düşürülmesidir.

Sorun bir tek 1918-1923 döneminin değerlendirilmesiyle de sınırlı değildir. Türkiye'nin bugünkü siyasi aktörlerinin tümü, 1918-1923 sürecinde başlatılan kurtuluşun tamamlanamadığı inancındadırlar. Bu nedenle de kendilerini bu misyonu tamamlayacak 1918-1923'ün hakiki devamcıları olarak görmektedirler: Bugünün ana politik görevi yarım kalmış 'Kurtuluş' işinin tamamlanmasıdır. Bu çevreler, dün ve bugünü 'Kurtuluş' paradigması ile okudukları için hem gözleri önündeki apartheid rejiminin farkına bile varmıyorlar hem de bu rejimin temellerinin 1918-1923 döneminde atıldığını görmüyorlar. Bu nedenle, kitaptaki ana tezim bugünkü sorunların 'KURTULUŞ' paradigması ile anlaşılamayacağı ve bize 'KURULUŞ' paradigmasına dayalı yeni bir hikâyenin gerekli olduğudur.

Burada bir ayrıntı önemlidir. 'Kurtuluş' eksenli bir tartışmanın yanlış olduğu veya yapılmaması gerektiğini ileri sürmüyorum. Bu elbette yapılması gereken çok önemli bir tartışmadır. Ama konu üzerinde çok fazla akademik tartışma yapılmamış olsa da bu hususta kolayca bir uzlaşmaya varılabileceği kanaatindeyim. Bugün gelinen noktada resmî tarih yazımının iddia ettiği gibi, "yedi düvele karşı anti-empyralist" bir savaşın verilmediği, savaşın anti-İngilizci veya anti-Fransız boyutunun, İngiltere ve Fransa'nın Yunan ve Ermenileri desteklediği müddetçe var olduğu ve bu dönemin de aslında öyle zannedildiği

gibi çok uzun sürmediği kolayca gösterilebilir, kanaatindeyim.

Yani kendisiyle savaşılan ana düşman 'Yunan (Rum) ve Ermeni' idi. İngilizler ve Fransızlar açık ki başlangıçta Yunanistan'ı ve Ermenileri desteklediler ama çok kısa bir sürede bu desteklerine son verdiler ve Ankara-İstanbul ile uzlaşma yollarını aradılar. Merak edenlerin, Erzurum ve Sivas kongreleri kararları başta, Türk milliyetçi hareketinin resmî belgelerini okumaları ve İngiliz-Yunanistan, İngiliz-Fransız Ermenistan ilişkilerine yakından bakmaları kâfidir.

Yine resmî tarihçe iddia edilen, savaşın İstanbul Hükümeti'ne karşı da verildiğinin artık gelinen noktada çok eksik bir bakış olduğunu, bilinen bazı iniş-çıkışlara rağmen, Kurtuluş Savaşı'nın büyük ölçüde İstanbul Harbiye Nezareti ile koordineli olarak organize edildiğini de söyleyebiliriz. Harbiye Nezareti'nce 4 Aralık 1919'da hazırlanan "Kuvayı Milliye İaşesinin Suret-i Teminine ait Talimat" konuya ilişkin verilebilecek basit örneklerden birisidir.[1] Eğer katı ideolojik tercih ve ezberlerle tarih okuyan fanatikler değilsek, 'aklı selim' sahibi insanların yukarda çerçevesi çizilen konularda, detaylarda farklar olacağını kabul etmekle birlikte, kolayca uzlaşma sağlayabilecekleri kanaatindeyim.

Kitabımdaki tartışma söylediğim gibi, Kurtuluş Savaşı'nın ne kadar anti-emperyalist olup olmadığı tartışması değildir ve bunun ötesindedir. Ve bu anlamda benim geçmişte savunduğum 'iç savaş' tezini de ötelemektedir. Kitaptaki tezlerim, 'kabul edelim ki Kurtuluş Savaşı anti-emperyalist bir savaştır' üzerine kuruludur. Yani, bu anlamda 'savaş anti-emperyalist bir savaştır' diyenlere uzatılmış bir 'zeytin dalından' söz etmek mümkündür. Çünkü söylediğim gibi, 1918-1923 döneminin 'Kurtuluş' paradigması değil, 'Kuruluş' paradigmasıyla yeniden anlatılmasını önermekteyim. Bu önermenin ana nedeni de ülkemizde bugün var olan demokrasi ve vatandaş eşitliğine ilişkin sorunların temellerinin ancak bu 'Kuruluş' paradigmasıyla anlaşılabiliridir.

Bu, bugüne kadar bildiğimiz tüm tarih okumalarının ötesinde, bütünüyle yeni bir tezdur. Ben

oldukça radikal olduğunu düşündüğüm bir paradigma değişikliği öneriyorum ve bu elbette tartışılacaktır. Şimdi Ekşigil'in Apartheid konusundaki endişelerine ve ileri sürdüğü bazı fikirlere daha yakından bakabiliriz.

Sıradan olumsuzluk mu, yapısal ırkçılık mı?

Adnan Ekşigil, Apartheid kavramının Türkiye için uygun olmadığını düşünüyor. Benim, "Türkiye'de Apartheid'in tezahürleri olarak gördüğü(m) olay ve olgular(ın)" yeterli olmadığı kanaatinde. Ekşigil'e göre Türkiye'de söz konusu olan Apartheid değil, sadece bazı dışlama mekanizmalarıdır ve kitapta sıraladığım örnekler ise herhangi demokratik bir toplumda da görülebilecek şeylerdir. Çünkü "Her toplumda idealler dünyasıyla gerçekler dünyası arasında daima bir gerilim ve çatışma mevcuttur." Ve, "Türkiye'nin Cumhuriyet deneyimi bu durumun en bariz şekilde görüldüğü örneklerdendir."

Ekşigil, Türkiye'de vatandaş eşitliğini esas almış bir hukuk sisteminin, bir anayasanın mevcut olduğunu, fakat pratikte hepimizin bildiği nedenlerle bu ilkenin tam olarak hayata geçirilmemiş olduğunu savunuyor. Ona göre Türkiye'de, "Cumhuriyet gibi vatandaş eşitliğini öngören bir üstyapı kondurul(muş)" fakat, "zorlama, kayırma, dayatma, çifte standart ve her türlü riyakârlığı içeren... pratikler bütünü zuhur" etmiştir. "Cumhuriyet'in anayasasına uymayan işler zorla uydurulur(muş); uydurulamadığı noktada da, mümkün merteye gizlice, sinsice veya emrivakiler yaratılarak gerçekleştiril(miştir)." Ekşigil'e göre Türkiye'de söz konusu olan "ulus inşası(nın)... yarattığı olumsuzluklar(dır)". Eğer Türkiye'deki rejimi Apartheid olarak adlandıracak olursak, hem tarihte hem de bugün Apartheid olmayan rejim bulmak zor olacaktır.

Cumhuriyet'e 'kondurulan üstyapı' konusunda Ekşigil'den esasta farklı düşünüyorum. Ve Cumhuriyet'in "vatandaş eşitliğini öngören bir üstyapısı" olmadığını, aksine Cumhuriyet'e kondurulan üstyapının Apartheid olduğunu ileri sürüyorum. Aşağıda tartışacağım gibi, Kürt

bölgelerine yönelik ülkenin genelinden ayrı özel hukuk; vatandaşlığın Türklük ile özdeşleştirilmesi ve Hıristiyan ve Yahudi kökenli vatandaşların 'yabancı' sayılmasıyla sistemin eşitsizliği esas aldığı savunuyorum. Bu fark çok önemli.

Ekşigil haklı olarak Apartheid rejimlerinde "Toplumsal sınıf ve katmanlar arasında keskin yasalarla tahkim edilmiş kırmızı çizgilerin, yüksek duvarların bulunduğu kat'i sınırlar mevcuttur" diyor. Ona göre Türkiye'de olmayan budur. Ekşigil'e göre ben de Türkiye'de bu 'kırmızı çizgilerin, yüksek duvarların' olmadığını kabul ediyorum ve bu nedenle Türk Apartheid sisteminin özelliğinin "kurumsallaşmış muğlaklık" ve "Ambivalens-müphemlik" olduğunu savunuyorum.

Burada bir yanlış anlamayı düzeltmek isterim. Ben, bizdeki Apartheid sisteminin bütünü "kurumsallaşmış muğlaklık" olarak tanımlamıyorum. Tanımı sadece Kürt ve Alevilerin durumunu anlatmak için kullandım. Hıristiyan ve Yahudiler için ise bu tür bir muğlaklığın söz konusu olmadığını savundum. Çalışmada özellikle 'asimilasyon' kavramı etrafında yaptığım tartışmayla bunu yeteri açıklıkla ifade ettim zannediyordum ama edememişsem, bu benim eksikliğim sayılmalıdır.

Bu anlamda çalışma, Türkiye'de Hıristiyan ve Yahudilere yönelik politikalarla Kürtler ve Aleviler gibi ara kategoride saydığım gruplara yönelik politikalar arasında kategorik bir ayırım yapar. Evlilik konusu bu konuda verilecek en çarpıcı örnektir. Gizli veya açık birçok genelgede, kanun veya raporda, Türk kızlarının Türkçe konuşmayan köylülerle evlendirilmesi (1930 Dahiliye Nezareti gizli genelgesi), Kürt bölgelerinde görev yapan Türk asker ve memurların Kürt kızlarla evlenmeleri ve kendilerine ev ve arazi verilmesi (1934 İskân Kanunu); "Türk, Kürt ve Alevilerin birbirleriyle evlendirilmeleri" teşvik edilmiş, (1935 Abidin Özmen raporu); evlenecek kızların çeyiz masraflarının karşılanması (1939'da Bakanlar Kurulu kararı), önerilmiştir. Devlet memurlarının, özellikle üst düzey Silahlı Kuvvetler mensuplarının Hıristiyanlarla evlenmeleri ise suç olarak telakki edilmiş ve görevlerine son verilmiştir.[2]

Ben Hıristiyan ve Yahudilere yönelik politikalar ile Kürtlere Alevilere yönelik politikalar arasındaki ayrımın bugüne kadar yeteri açıklıkta vurgulanmamış olduğunu düşünüyorum. Bizdeki akademik çalışmalarda genel kural olarak tüm bu gruplar bir araya toplanır ve sorunları genellikle 'azınlıklar sorunu' kapsamında ele alınır ve değerlendirilir. Ben ise konuya 'azınlıklar sorunu' olarak yaklaşmayı ciddi bir eksiklik olarak görmekteyim.[3]

Sonuçta, Ekşigil ile Apartheid sisteminin "keskin yasalarla tahkim edilmiş kırmızı çizgilerin, yüksek duvarların bulunduğu kat'i sınırlara" sahip olması gerektiği konusunda anlaşıyoruz. Ben, özellikle 1920-30'lu yıllara ait aktardığım kanun ve kararnamelerin ve hükümet içi yazışmaların bu kırmızı çizgileri çok açık gösterdiğini iddia ediyorum. Bunların yürürlükten veya uygulamadan kalktıkları konusunda herhangi bir bilgi yok. Tek tük bazı örnekler verilebilse bile hem yeni kararnamelerle bu 'değişikliğin' yok sayıldığını hem de zihniyetin aynen devam ettiğini kolayca gösterebiliriz. Bu nedenle, 1920-30'larda kurulan bu yapısal-ırkçı sistemin bugün hem kurumlar hem de zihniyet olarak hâlâ devam ettiğini iddia ediyorum.

Burada, bu kanun ve kararnamelerde çok açık ırkçı bir dilin kullanıldığının altının ayrıca çizilmesi gerekir. Oysa, erken dönem Cumhuriyet çalışmalarında bu dönemin ırkçılığına esas olarak 'ideolojik bir söylem' olarak yaklaşılmış ve Nazi yenilgisiyle ırkçılığın popülaritesini kaybettiği fikri ileri sürülerek, "tek parti dönemindeki ırkçılı(ğın)... 1940'lardan sonra kuruyup yok oldu(ğu)"[4] fikri savunulmuştur. Ben, bu 'kuruyup yok olma' fikrinin doğru olmadığını, ırkçılığın yapısal olarak tanımlanması gerektiğini ve erken Cumhuriyet döneminde oluşturulan bu yapısal ırkçı sistemin hâlâ yürürlükte olduğunu savunuyorum. Erken dönem Cumhuriyet çalışmalarını bu boyutuyla eleştirmekteyim. 2004 tarihli Vatandaşlık Kanunu'nun, "dış temsilcilikler, Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT), Emniyet Genel Müdürlüğü ve valilikler(e)" yapılacak atamalarda soy durumlarının esas alınacağını açık olarak belirtilmesi, bu ırkçı yapının sürekliliğine verebileceğim onlarca örnekten sadece bir tanesidir.

Ekşigil ile aramdaki farklı yaklaşımı bir soruyla netleştirmek isterim: Niçin, Türkiye tarihinin yüz yılı boyunca, Silahlı Kuvvetler'in, emniyet-güvenlik kurumlarının, hukuk sisteminin ve devlet bürokrasisinin tepelerinde (Yargıtay, Danıştay, Anayasa Mahkemesi) tek bir Hıristiyan veya Musevi yer almamıştır? Ve niçin Alevi ve Kürt olduğunu açıkça söyleyenler bu görevlere getirilmemişlerdir? Bu durum, Ekşigil'in ima ettiği gibi sadece Anayasa ve kanunlara aykırı, kendi deyimiyle, bazı 'olumsuzluklar' veya yanlış dışlama pratikleri nedeniyle midir? Zannetmiyorum, bu hukuk sistemine içseldir ve yapısalıdır. Ve bu durum sistemin içine "bir dantel gibi örülmüş", bir örümcek ağı gibi tüm hukuk sistemini kapsamış Apartheid rejiminin göstergesidir. Kitabımda hukukçuları bu 'örümcek ağı' üzerine çalışmaya davet etmişim.

Homojenleştirme ve heterojenleştirme

Ekşigil'e göre, "Türkiye'deki ulus inşası aceleci bir homojenleştirme sürecine dayanmaktaydı; yarattığı olumsuzlukların hatırı sayılır bir bölümü de bu sürece" bağlanmalıdır. Oysa Apartheid "heterojenleştirme sürecini öngör(ür)". Burada Ekşigil'in homojenleştirme-heterojenleştirme ikilemine vurgusu son derece yerindedir ve altının özel olarak çizilmesi gerekir. Gerçekten de 'zorla asimilasyon' veya 'homojenleştirme' politikaları Apartheid politikaları sayılamaz. Çünkü Apartheid asimilasyonu yani içinde eritmeyi, kendisine benzetmeyi değil, tam aksine ayrı tutmayı ve farklı tutmayı hedefler. Pratikte elbette bazı gruplar için asimilasyon kapısı açık bırakılabilir, bu ayrı bir tartışma konusudur.

Eğer Türk uluslaşma sürecinin ana gövdesi-esası homojenleştirme ise bu rejime Apartheid denemez. Bu noktada Ekşigil'in, Türk-Kürt tarih yazımlarına da egemen olan bir fikri tekrar etmekte olduğunu belirtmek gerek. Bu tarih yazımları homojenleştirme veya zorla asimilasyon kavramını esas almış ve Türk ulus-devletinin inşa sürecinde Kürtlere ve Alevilere yönelik politikaları açıklamada anahtar kavram olarak kullanmıştır. Bu anlamda, benim Türkiye'deki sistemin Apartheid olduğunu, Apartheid (farklı tutma) politikalarının

belirleyici olduğunu söylemem yeni bir düşünce olmaktadır.

Bu husus, benim geleneksel Türk-Kürt tarih yazımlarından ayrıldığıım noktadır. Kitabımdaki yeni yaklaşımla, bu tarih yazımlarının Türk uluslaşma sürecini sadece 'zorla asimilasyon' veya 'homojenleştirme' ekseninde ele almalarını eksik ve hatalı bulduğumu söylemiş oluyorum. Geleneksel yaklaşımı iki nedenden dolayı eksik ve hatalı buluyorum. Birincisi, 'homojenleştirme' (asimilasyon) politikaları, Hıristiyan ve Yahudilere yönelik yapılanları açıklamaz. Bu çevreler, Kürtler ve Alevilerden farklı olarak, başından itibaren 'yabancı-öteki' ve 'bizden olmayanlar' olarak tanımlanarak sistemin dışına atıldılar. Onların 'asla bizden olamayacakları' bu çevrelere yönelik politikaların esasını oluşturdu.

Bu nedenle de, Lozan'dan bu yana çok özel olarak, Nazi politikalarına benzer biçimde fişlendiler. Hatta bu fişleme bile yeterli bulunmadı ve her yıl vilayetlere düzenli müfettişler gönderilerek demografik değişimleri ve ekonomik durumları gözetim altında tutuldu. Türk-Kürt geleneksel tarih yazımını bu doğrultuda, yani Hıristiyan ve Yahudilerin 'uluslaşma sürecinin' bir parçası olduklarını görememekle eleştiriyorum.

İkincisi, homojenleştirme Kürtlere ve Alevilere yönelik politikaları tam olarak açıklamaktan uzaktır. Bu kesimlere yönelik politika sadece 'zorla asimilasyon' değildi. Dışlama ve aradaki sınırlar belirgin tutma da bu politikaların önemli bir parçasını oluşturdu. Fişleme, Kürtlere ve Alevilere yönelik politikaların önemli bir unsurudur. Kürtlerin belli görevlere getirilmeyecekleri örneğin memur yapılmayacakları, askeri okullara alınmadıkları açık olarak söylendi, yazıldı.

Kürtlere yönelik politikaların sadece 'zorunlu asimilasyon' olarak tanımlanamayacağı birçok kanun ve kararnameye bakılarak gösterilebilir. 1925 Şark Islahat Planında "ikinci derecedeki memurluklara bile Kürt memur atanmayacaktır," ilkesi açık olarak yazılır. 1936 Umumi Müfettişler Konferansı oturum tutanaklarında, Kürtlerin başta devlet memurluğu olmak üzere, "birçok işlere" alınmadıkları ve alınmamaları gerektiği söylenir ve "Kürtleri

askeri okullara almıyoruz,” bilgisi verilir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, açık olarak “yerli memur bulundurmamak” talimatını verir. Aşağıda yeniden ele alacağım gibi, Kürt bölgesinin ülkenin genelinden farklı olarak özel hukukla yönetildiği ve yönetilmesi gerektiği, toplantı tutanaklarında en çok tekrar edilen husustur.[5]

Konuyu daha fazla uzatmak istemem. Eğer bu zorunlu asimilasyon Türk ulus devletini kurmanın esasını oluştursaydı, bugün Türk devletinin tepelerinde Hıristiyan, Yahudi veya Alevi ve Kürtlerin yer alması sorun olmayacaktı. Oysa, Türk apartheid sistemi, Hıristiyan ve Yahudilerin kesinlikle, Alevi ve Kürtlerin de genel kural olarak devletin tepe noktalarında olmasını engelleyen, yani onları hukuken ayrı kategoride ele alan ve dışlayan bir sistemdir. Bu nedenlerle kitabımda, Kürtlere ve Alevilere yönelik politikaları ‘ambivalent-müphemlik’ kavramı ile açıkladım.

Türk Devletinin kuruluş mantığı ve sürecini, sadece ‘uluslaşma’ kavramı ile değil, apartheid rejiminin kuruluşu ve inşa edilişi ile açıklamak ve Güney Afrika’yla kıyaslamak faydalı olacaktır. 1948’de Apartheid rejiminin kurulmasıyla birlikte Güney Afrika’da ilk çıkan kanunlardan birisi, 1950 yılında İçişleri Bakanlığının “Nüfus Kayıt Yasası 195032” idi. Bu kanunla, Güney Afrika’daki nüfus, etnik-din-kültür kökenlerine göre tasnif edildi ve fişlendi. İkinci önemli adım, “1953 Ayrı İmkânların Ayrıştırılması (rezervasyonu) Yasası” idi, (The Reservation of Separate Amenities Act of 1953). Bu yasa ile tüm toplum bölünmeye ve yaşam alanları ayrılmaya başladı. Ayrıca, belli işler sadece belli gruplara uygun görüldü ve seyahat yasakları geldi. Türkiye’nin esas olarak bu mantığa-zihniyete göre kurulduğunu iddia ediyorum.

Cevabı verilmesi gereken bir soru şu: Türk-Kürt tarih yazımları niçin uluslaşma sürecini esas olarak ve sadece homojenleşme süreci olarak ele aldılar? Buna vereceğim cevap basittir. Türk ve Kürt tarih yazımları Hıristiyan ve Yahudileri hemen hemen yok saydılar. Onların zihin dünyalarında bu çevreler bir analiz unsuru olarak bile yer almadılar, yoktular. Bu anlamda, Türk ve Kürt tarih yazımlarının, Millet-i Hâkime zihniyetinin sınırları içinde

düşünmekte ve hareket etmekte olduklarını iddia etmek isterim.

Erken Cumhuriyet dönemi çalışmalarının çok büyük bir kısmında Ermeni soykırımına 'yok muamelesi' çekilmesi bu konuya verilecek başka önemli bir örnek teşkil eder. Kitabımda bu sorunu, "entegre tarih eksikliği" olarak formüle etmiş ve 1918 öncesi tarihin 1923 sonrası tarih yazımına entegre edilmesini mutlak bir zorunluluk olarak formüle etmişim. Sorun bir tek tarih yazımlarıyla sınırlı değildir. Entelektüel atmosferimizin de "Milleti Hâkime" zihniyetince şekillendiğini iddia etmek isterim.

Türkiye'nin ilerici aydın çevreleri, Ermeni soykırımıyla ilgilenmeye başladıkları andan itibaren konuyu 'geçmişte kalmış', 'belki yüzleşilmesi gereken' moral bir sorun olarak ele aldı, o kadar. Bu yüzleşme ihtiyacında Hrant Dink'in öldürülmesinin yarattığı psikolojik atmosferin önemli bir rolü olduğunu eklemek isterim. Sonuçta 1915, gerek ülkeye ilişkin geliştirilen tarih perspektiflerinde, gerekse bugünün sorunlarının tartışılmasında fazla önemli bir yer tutmadı. Ve konuya, 'zorunlu anma günleri' dışında, 'şimdi işimize bakalım' havasıyla yaklaşıldı. Talin Sucuyan ve Ayda Erbal 2011 yılında "Yüz Yıllık Terk Edilmişlik" başlıklı yazılarında, Türk-Kürt tarih yazımlarındaki bu 'terk ediliş' durumunu tartıştılar.[6]

Özetle, Ekşigil kitabımda tablosunu çizdiğim hukuk sisteminin Apartheid olarak adlandırılmayacağını düşünüyor. Ona göre söz konusu olan, herhangi bir demokratik toplumda da görülebilecek, zihniyet kalıpları ve/veya alışkanlıklarca belirlenen dışlama mekanizmalarıdır. Ekşigil, bu nedenle Barış Ünlü'nün Türklük Sözleşmesi kitabının Türkiye'yi daha doğru anlattığını düşünerek örnek olarak veriyor. Çünkü Ünlü'nün çalışmasında ele aldığı hususlar, herhangi bir 'demokratik' toplumda da gözlenebilecek şeylerdir. Ve Ünlü, bir hukuk sisteminden değil, bir toplumda ondan ayrı olarak var olan davranış kodlarından (örneğin Türklük hallerinden) söz etmektedir. Ekşigil kitabımda Ünlü'nün çalışmasına referans vermemiş olduğumu da haklı olarak not ediyor.[7]

Türk Apartheid rejiminin dört dayanağı

Bir konuda Ekşigil'e hak vermem gerekiyor. Apartheid tezine karşı Türk hukuk sisteminde vatandaş eşitliğinin esas alındığını gösteren birçok kanun sayanlar, rejimin Güney Afrika gibi açık ırkçılığa dayanmadığını (aksi yöndeki açık verilere rağmen) ileri sürenler olacaktır. Aslında doğru olmayan ve sıradanlaşmış bir kanıksamanın ürünü olan bu ve benzeri tezlerle uğraşmak durumundayız. Bu nedenle öncelikle Türk Apartheid rejiminin özellikleri nelerdir sorusuna cevap vermek gerekiyor. Burada sınırlı olarak dile getireceklerim, ileride yapılacak tartışmaların başlangıcı sayılmalı.

Türk Apartheid rejimi esas olarak dört ayrı ayak üzerinde durur.

1- Osmanlı Millet Sistemi: Millet sistemi Apartheid değildir, çünkü din temelli bu sistemde tabakalar arası geçiş mümkündür. Osmanlı'da sonradan Müslüman olmuş sadrazam ve vezirlerin veya Hıristiyan kalmış çok üst düzey bürokratların varlığını herkes bilir. Cumhuriyet rejiminde ise millet sistemi seküler bir karakter kazanmıştır. Ve katmanlar arasına hukuk sistemiyle duvarlar örülmüş ve geçişler imkânsız hale getirilmiştir. Devlet bütünüyle Türk-Müslüman grubun elindedir, tüm kontrol bu kesimdedir ve aralarına diğer kesimlerden kimseyi almamaktadırlar. Dolayısıyla, bugünkü Türkiye'nin anlaşılabilmesi için Millet-i Hâkime zihniyetini merkeze alan yeni bir yaklaşım şarttı. Konu, tarihte kalmış değil, bugünkü eşit vatandaşlık sorunuyla doğrudan ilgilidir.

2- Sömürgecilik: Özellikle Kürt bölgeleri ve Dersim, -kökleri daha önceki yıllara gitmekle birlikte- özellikle 1925 yılından itibaren Abidin Özmen'in aynı yıl yazdığı raporunda ifade ettiği "müstemleke tarz-ı idaresinin aynen Şarkta tatbiki" ilkesi doğrultusunda, artan bir biçimde sömürge olarak yönetilmeye başlanmıştır.[8] 1930 Genelkurmay raporunun "Dersim evvela koloni gibi nazarı itibara alınmalı... Yüksek idare memurlarına adeta koloni idarelerindeki salahiyetin verilmesi,"[9] ifadelerine uygun tarzda Kürt bölgeleri ve Dersim, Umumi Müfettişliklerden Tunceli Kanununa ve Olağanüstü Hal uygulamalarından Kayyum

Sistemine kadar, ülkenin genelinden ayrı özel kanunlarla yönetilmiş ve hâlâ da yönetilmektedir.

1925 sonrası kurulan Şark İstiklal Mahkemesi ve bölgedeki Askeri Mahkemeler, ülkenin diğer kesimlerinde olmayan özel yetkilerle donatılmışlardır.[10] Tunceli kanunu üzerine yapılan tartışmalar okunduğunda görülecektir ki kanun koyucu bu bölgenin, ülkenin genelinden ayrı kanunlarla yönetileceğini açık olarak ilan etmekteydi:

“Biz Adliye encümeninde bu işi düşünürken sureti umumiyede dedik ki, bir memleket için, muayyen bir mıntıkada, memleketin diğer tarafında tatbik edilen kanunlardan ayrı bir kanun yapılabilir mi?... Tunceli vilayetinde memleketin diğer taraflarında tatbik edilen usullerden ayrı bir usul tatbik edilmesinin manası nedir?... Biz, muayyen bir mıntıkada hususi bir kanun yapıyoruz... bunun manası fevkaladeliktir.” [11]

Apartheid rejimlerinin en karakteristik özelliği ülkenin belli bölümünün, ülkenin genelinden ayrı özel hukuk ile yönetilmekte olmasıdır. Bizde de olan budur. Bugün Kürt bölgelerinde egemen olan Kayyum Sistemi bu ‘özel hukuk’ uygulamalarının basit bir devamından başka bir şey değildir.

3- Vatandaş = Türk: 1924 itibarıyla vatandaşlık ve Türklük arasına eşit işareti konarak, kendilerini Türk olarak tanımlamayanların eşit vatandaş olması imkânsız hale sokulmuştur. Eğer (Fransa örneğinde olduğu gibi) zorunlu asimilasyon, Homojenleştirme başarılı olsaydı belki bu Vatandaş = Türk tanımı anlamını hukuken yitirmiş olabilecekti. Ama yukarıda sınırlı örneklerini verdiğim Kürtlere ve Alevilere ilişkin geliştirilen özel fişlemeler ve bu kesimlere uygulanan meslek yasaklarıyla bu tren kaçırılmıştır. Özellikle PKK'nın 1984'te başlattığı silahlı mücadele ile de Türklük = Vatandaşlık makası giderek açılmaktadır.

4- Güvenlik endişesi ve beka korkusu: Türk rejiminin gerek Hıristiyan ve Yahudilere gerekse özellikle Kürtlere karşı tüm özel kanun ve uygulamalarının arkasındaki neden, ülkenin

bütünlüğü konusunda duyulan güvenlik kaygısıdır. Bu kaygı nedeniyle, belki geçici bir süre gündeme getirilecek olsa anlaşılabilir olan özel tedbirler zamanla değişmez bir sistem-kurum haline dönüşmüştür.

Burada saydığım 2., 3. ve 4. maddeler, geçen yazıda tartıştığım gibi, İsrail’de bir Apartheid rejimi olduğu iddialarının temelini oluşturdu. Türkiye’de de bugün İsrail’de olduğu gibi esas olarak güvenlik kaygıları üzerine oturmuş, sömürgecilik zihniyetine dayalı bir sistemden söz etmek gerekiyor.[12]

Bu noktada Ekşigil’in, “Ülkemizin en hacimli azınlığını oluşturan Kürtlerin konumu, gördükleri onca baskı ve zulme rağmen Filistinlilerin durumuyla kıyaslanamaz” ifadesine katılmamın mümkün olmadığını belirtmek isterim. Ekşigil, aslında ‘kıyaslanamaz’ derken kıyaslama yapıyor ve Filistin ve Kürtler arasındaki ‘benzersizliklerin’ altını çizmek istiyor. Bense bu kıyaslamamın tam öteki ucunda duruyorum. Kürtlerin ve Filistinlilerin yaşadıkları koşulları kıyaslamak ve aradaki farklara rağmen benzerlikleri görmek bizler için çok aydınlatıcı olacaktır diyorum. Her iki ulus da içinde yaşadıkları ulus-devlette eşit vatandaş olmak (veya ayrı devletlerini kurmak) istemektedir. Çoğunluk olarak yaşadıkları bölgeler, ülkenin geneli dışında özel hukukla yönetilmektedir. Elbette bu iki örnek arasında çok ciddi farklar da vardır. Basit bir örnek olarak, İsrail’de Arapçanın kullanılmasını ve Arapça eğitimin önünde ciddi engellerin olmadığını ve hatta İsrail Anayasa Mahkemesi’nde Arap bir üyenin bulunduğunu söyleyebiliriz.

Dinamik bir süreç olarak Apartheid

Apartheid sabit ve bir kerede gelip oturan bir sistem değildir. Aksine, dinamik bir süreç içinde oluşur. Başlangıçta sadece sınırlı bir alan ilişkin bir iki kanun ve kararname ile başlar ve bir evrim-değişim süreci yaşayarak olgunlaşır. En iyi bilinen örneği, Güney Afrika’da 1948’de başlayan Apartheid rejiminin 1980’lerde tamamlanmış olduğu genel olarak kabul

edilir.[13]

Kitabımdaki ana iddia, Hıristiyanlar ve Yahudileri (gizli-açık) kanun ve kararnamelerle sistem dışına iten ve onlara 'yabancı' muamelesi yapan Apartheid rejiminin, Kürtler ve Alevilerle 'ambivalent-müphem' bir ilişki kurduğuydu. Kürtler ve Aleviler bir taraftan yoğun homojenleşme politikalarına tabii tutulurken, diğer taraftan örülen hukuk dokusuyla (özellikle gizli kanun ve kararnamelerle) dışlanmaktaydılar. Özellikle bu fişleme ve dışlama siyaseti nedeniyle de, Kürtler ve Aleviler için gündeme getirilen homojenleşme gelinen noktada başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bunun anlamı, 'ambivalent-müphem' yapının giderek netleşeceği ve Kürtlerin ve Alevilerin artan bir biçimde Hıristiyan ve Yahudilere benzer politikalar ve hukuki tedbirlerle sistem dışına atılacak olmalarıdır. İçinde bulunduğumuz süreçte Kürtler ve Aleviler giderek Hıristiyan ve Yahudilere benzer politikaların muhatabı olmakta ve onların yerini almaktadırlar.

Bu süreci belirleyen iki önemli ek faktörün olduğunu düşünüyorum. Birincisi, Kürt ve Alevi topluluklar artık bu homojenleşme projesine çok açık tavır almaktadırlar. İkincisi ise, Erdoğan'ın 2013'ten, özellikle de 2016'dan sonra artan bir biçimde 'İslami inanç ve hukuk esaslarına göre bir toplum' programını benimsemiş olmasıdır. Konu Erdoğan'ın kişiliğiyle sınırlı değildir, bunun da ötesinde Apartheid rejiminin en tepesinde yer alan Türk-Müslüman katman içinde yaşanan değişikliktir. 2000'lere kadar seküler-laik kimliklerini öne çıkartan Türk-Müslümanlar yerlerini Müslüman kimliklerini öne çıkartan Türk-Müslümanlara bırakmışlardır.

Bunun bir sonucu da laik-seküler kimlikleri nedeniyle kendilerini rejime yakın hisseden Alevilerin giderek sistemden kopmaya başlamış olmalarıdır. Aslında Alevilerin eşit vatandaş olma isteğiyle eylemliliğe geçmeleri 1980'lere kadar gider. Apartheid rejiminin en tepesinde yaşanan kayma ile Aleviler, özellikle 2000'li yıllarla birlikte eşit vatandaşlık talebini daha da

güçlü dile getirmeye başladılar. Eğer AKP'nin 'eşit vatandaşlık sağlama' amacına yönelik sınırlı 'açılım politikalarını' bir kenara bırakırsak, apartheid rejiminin tepesinde yaşanan kayma ile birlikte, Alevilere yönelik politikalarda da değişiklikler yaşanmaya başladı. Rejimin Suriye politikalarına bu gözle bakmak çok önemlidir. Milyonlarca Sünni Arap göçmen, özellikle Alevilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere iskân edilmektedir. Bu, rejim ile Aleviler arasındaki yarığı derinleştirecek ve Alevilerin eşit vatandaşlık arayışını daha da fazla tetikleyecek bir gelişmedir.

Kürtlerin giderek daha fazla sistem dışına itilecek olmalarında, PKK'nın 1984 silahlı mücadeleye başlaması çok önemli bir rol oynamıştır. Örgüt hakkındaki kanaatlerimiz ne olursa olsun, PKK'nın 1984'te silahlı mücadeleye başlamasının bir milat olduğunu görmemiz gerekiyor. Rejimin Kürtler için kullandığı "Türk vatandaşı" kavramı belki yoğun asimilasyon politikalarının uygulandığı dönemlerde bir seçenek olma potansiyeline sahip olabilirdi. Ama rejimin fişleme sistemiyle, Kürtleri belli mesleklerden men etmesi ve sistem dışına itmesi ile zayıflayan bu asimilasyon alternatifi, 1984 silahlı mücadelesi ile önemli bir dönüm noktasına uğramıştır.

Bugün, "Türk vatandaşı" kavramının başta Kürtler, Türkler dışındaki topluluklar için de kullanılıyor olması artık Apartheid Rejiminin en belirgin özelliği olarak kabul edilmelidir. Geline nokta Kürde 'Türk vatandaşı' demenin Filistinliye 'Yahudi vatandaş' demek gibi bir şey olduğunu kavramak zorundayız. Özetle Kürtlere yönelik erken dönemin 'müphem' politikalarının, PKK'nın silahlı mücadelesinin bir sonucu olarak da zamanla ortadan kalkmaya aday olduğunu ileri sürüyorum.

Türk Apartheid rejiminin kendini gizleme çabası

Burada Türk Apartheid rejiminin Güney Afrika, Myanmar, İsrail, Kuzey Kore örneklerinden farklı bir özelliğinden söz etmek gerekmektedir. Türk Apartheid rejimi diğer örneklerinden

farklı olarak sinsidir, kendisini gizlemek için çok özel bir çaba harcamaktadır. Eğer AGOS ifşa etmeseydi, 2013'e kadar Hıristiyan ve Yahudilerin Nazi rejimine benzer biçimde fişlendiklerini bilmeyecektik. Eğer bazı akademisyenler tesadüfen arşive düşmüş ve ama sonra süratle arşivden kaldırılmış bazı arşiv belgelerini yayınlamasalardı, kasaba kasaba, köy köy din değiştirmiş Ermenilerin listelerinin tutulduğunu, Kürtlerin, Alevilerin, Çerkeslerin de benzeri tarzda fişlendiklerini, ya da Ermeni bir kadınla evlenen Türk subaylarının "suç işlemiş" sayılarak ordudan atıldıklarını bilmeyecektik. Bu durumu ne Ekşigil'in yaptığı gibi 'light' gibi kavramlarla hafife almak ne de İsmail Beşikçi'nin Kürtler özelinde rejimi tanımlarken yaptığı gibi, "Güney Afrika'daki Apartheid'den daha barbar, daha ırkçı" olarak tanımlamak gerekir.[14]

Ekşigil ve Beşikçi'nin ana hataları Apartheid rejimlerini "en"lik veya "tam teşekküllülük" gibi bir hiyerarşiye tabi tutmalarıdır. Vaktiyle soykırımlar konusunda yapılan bu hatanın Apartheid rejimleri konusunda yapılmasını, kavramın yeniliği nedeniyle belki anlayışla karşılayabiliriz. Ama doğru olan, Apartheid rejimlerini hiyerarşiye tabi tutarak değil, yan yana koyarak, her bir rejimin kendisine has özellikleriyle tanımlanması gerektiğini görmektir.

Ana sorunumuz Türk Apartheid rejiminin sinsiliğini, oturttuğu sistemi gizlemeye-saklamaya çalışmasını açıklayabilmektir. Ülke esas olarak gizli raporlar, kararnameler ve kanunlara dayanarak yönetiliyor. Örneğin, Hıristiyanların, Yahudilerin ve Kürtlerin askeri okullara alınmayacağına ilişkin bir kanun yok. Ama Rejim, varlığını bilmediğimiz böylesi bir kanun ve/veya kararnamelerin varlığı temelinde çalışıyor. Bu ülkede, adına resmi olarak 'Gizli Kanun' denilen, kimsenin varlığından ve/veya içeriğinden haberdar olmadığı kanunlar söz konusu.[15]

Önemli soru şu: Niçin bu rejim yaptığı işi açık olarak yapmıyor, yapamıyor? Niçin Türk Apartheid'ı, bir örümcek ağı gibi çoğu bilinmeyen veya varlıkları tesadüfen öğrenilen raporların, kararnamelerin ve idari kararların arkasına saklanıyor? Ve niçin ülke, tesadüfen

varlıklarını öğrendiğimiz raporlar, kararname ve kanunlarla yönetiliyor? Bu topraklarda 100 yıldır sistemli ve sistematik olarak yaşanmakta olanları, 'hukuka uymamak', 'idarenin, kanunlara karşı aykırı davranışları' veya her toplumda gözlenecek 'idealler dünyası ile gerçekler dünyası arasında daima bir gerilim' olarak açıklamaya çalışmayı sıradan akılla alaya etmek olarak telakki etmek taraftarıyım. Eğer yukarıda sorduğum sorulara cevap verebilirsek ülkemizdeki apartheid rejiminin varlığını daha iyi anlayabileceğiz.

Sonuç yerine

Adnan Ekşigil yazısında benim Apartheid kavramını tartışma gündemine sokmamla geçmişte soykırım kavramını sokmam arasında bir kıyaslama yapıyor. Soykırım konusunda yaptıklarımı "konuya ışık tutucu" buluyor. Konudan kastettiği muhtemel Türkiye tarihi olmalı... Ve soykırım tartışmasıyla başardığım 'ışık tutmanın', Apartheid tartışmasında olmayacağı kanaatinde.[16]

Bu kıyaslama ve hatırlatma için Ekşigil'e teşekkür etmek isterim. Bana soykırım tartışmasını ilk gündeme soktuğum 1990'larla Apartheid tartışmalarını kıyaslama şansı verdi. Ben de her iki dönem arasında çok ilginç benzerlikler ve paralellikler görüyorum. Kıyaslamanın bize önemli ipuçları vereceğini düşünüyorum. Örneğin, soykırım kavramına dirençle, apartheid kavramına direnç arasında ciddi benzerlik olduğunu düşünüyorum. Ve bu dirençler, sadece kavramların içeriklerinden kaynaklanmıyor. Yukarıda bir kısmına değinme şansını bulduğum daha derin bir problemimize işaret ediyor. Ama bu husus kendi başına ayrı bir yazı konusudur.

NOTLAR:

[1] Anadolu'da direnişin koordineli olarak organize edildiği iddiası bazıları için şaşırtıcı bir bilgi olarak görülebilir. Bir örnek teşkil etmesi bakımından şu kaynağa bakılabilir; Süleyman Beyoğlu, "Kuvayı Milliye Hakkında Bazı Yeni Bilgiler," Türk Dünyası İncelemeleri, No: 5,

1995.

- [2] Örnekler için, Taner Akçam, *Yüzyıllık Apartheid*, (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2023), s. 26, 32-33 (birinci baskı).
- [3] 2012’de çıkan *Kanunların Ruhu* kitabımda (Ümit Kurt ile) konuya azınlıklar sorunu olarak yaklaşmanın ne kadar eksik olduğunu ele almış ve tartışmıştım. Kitap, belki bu ‘aykırı iddiası’ nedeniyle de pek dikkat çekmedi.
- [4] Ayhan Aktar, “Kemalistlerin Irkçılığı Meselesi”, *Radikal*, 15 Temmuz 2005.
- [5] Bülent Varlık (editör), *Umumî Müfettişler Toplantı Tutanaqları 1936* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2010), 31-32; 72-73; 96; 117-118; 185-186.
- [6] Ayda Erbal, Talin Sucuyan, ‘One Hundred Years of Abandonment’, *Armenian Weekly Magazine*, 29 Nisan 2011. Hrant Dink’in öldürülmesi sonrası süreçte izlediği çizgi itibarıyla, DSİP (Devrimci Sosyalist İşçi Partisi) çevresinin bir istisna teşkil ettiğinin altını çizmek isterim.
- [7] Barış Ünlü’nün çalışmasına kitabımda referans vermediğim doğrudur. Bunu iki nedeni var. Birincisi, Barış Ünlü “Türklüğü etnisite, vatandaşlık, ulusal kimlik veya ideolojik aidiyet olarak” (s. 13) tanımlamadığını söylüyor. Yani, benim çalışmamın ana konusu olan hukuk sistemine, Apartheid’a ilişkin bir tartışma yapmıyor. Ünlü, tüm demokratik toplumlarda da gözlemlenebilecek, sözleşme kavramıyla açıkladığı “görme, duyma, bilme, ilgilenme, duygulanma halleri”inden (s. 16) söz ediyor. Habitus olarak da tanımladığı (s. 10, 14, 78 vb.) söz konusu zihniyet yapıları ve düşünme-davranma kodları kanun ve kararnamelerle değişecek şeyler değiller. Dolayısıyla eğer Ünlü’nün çalışmasına referans verseydim onun yaklaşımıyla aramdaki farkları ele alan özel bir bölüm yapmam gerekecekti. İstemedim.

Ama kitaba referans vermememin çok daha önemli ikinci bir nedeni var. Ünlü'nün eseri, çalışmanın değerini kuşkuya düşürecek ciddi metodolojik hatalarla malul. Tüm çalışma, haleti ruhiye, duygular, zihniyet kalıpları, düşünme biçimleri gibi sosyo-psikolojik kavramlar etrafında örülmüşken, sunduğu tarihsel perspektifte bu kategoriler, parti kararlarıyla değişecek ve/veya 'rafa kaldırılacak' (s. 130) politik tercihlere dönüşüyor. İttihat ve Terakki veya Kemalistler, 'Osmanlılık, Müslümanlık, Müslümanlık-Türklük ve Türklük' sözleşmeleri gibi bir sözleşmeden ötekine atlıyorlar. Sonuçta, neredeyse yıldan yıla, parti kararlarıyla değiştirilen zihniyet kategorileri, davranış normları, hissediş halleri gibi tuhaf bir durumla karşı karşıya kalıyoruz.

Onun bu metodolojik hatası, metafor olarak kullandığını söylediği sözleşme kavramını da (s. 21, 55, 78 vb.) çok sorunlu bir hale sokuyor. Literatürde, tarihsel olanı dışlamayı gerektiren kurgusal (doğa durumunu) açıklamak için kullanılan 'toplum sözleşmesi' ile kendi 'sözleşme' kavramı arasındaki bağlantıyı tam bir arapsaçına döndürüyor. Ve çalışmada bir metafordan çok yazılı siyasi metinler, 'akitlerle' veya siyasi ayak oyunları ile tanımlanan sözleşme kavramıyla karşılaşıyoruz.

Örneğin, bazı politik grupların bir araya gelmesi, yani siyasi birliktelikler (s. 148-149) sözleşme sayılıyor; Anadolu'daki kongre kararları, (s. 148) sözleşmenin yazılı metinleri olarak telakki ediliyor; "sözleşmenin birinci maddesi... ikinci maddesi" (s. 165) gibi ifadelerle yer veriliyor. Ayrıca, Mustafa Kemal'in "sözleşmeye riayet ettiği" gibi ifadelerle sözleşme günlük siyasetteki politik manevralar düzeyine indirgeniyor, vb. Eğer Ünlü'ye referans verseydim bu metodolojik hatalarla özel olarak uğraşmam gerekecekti.

Ayrıca, 1990'larda, Norbert Elias'ın habitus kavramından hareketle benzeri konularda çeşitli makaleler kaleme almış birisi olarak, Ünlü'nün eserindeki metodolojik hataların kimse tarafından fark edilmemiş ve eserin abartıya kaçan övgüler dışında ciddi biçimde tartışılmamış olması, cevabını vermek zorunda olduğum bir başka soru olacaktı. Bu nedenlerle, Ünlü'nün eserine değinmemeyi tercih ettim. Buradaki ifadelerim, eserin ele

aldığı ve tartıştığı sorunların önemini hafifletmiyor. Aksine, kitabı çok ciddi ve önemli bir çalışma olarak gördüğümü özel olarak belirtmek isterim. Ünlü sadece bir akademisyen değil, bir azınlık mensubu olarak da 17 yıl yaşadığım Almanya’da benim gibi her Türkün (Kürdün, Çerkesin) günlük bazda iliklerine kadar hissettiği, tüm toplumu kuşatan ve bizleri gerçekten çok acıtan önemli bir ‘çoğunluk ruh halini’ tartışıyor. Gerçekten de çoğunluğun farkında olmadığı bir ruh halidir bu.

Barış Ünlü’nün tezlerinin, Türkiye’de Türkler dışında, Kürtler başta tüm gruplarca büyük bir sempatiyle karşılanmasının bu derin yaraya neşret atmak istemesinden kaynaklandığını görmek gerekiyor. Kanımca asıl sorun, Ünlü’nün tez hocasının bu vahim hataları görmemiş olmasıdır. Sonuçta ortadan kalkabilecek ve düzeltilebilecek sorunlar kitabın ana problemi haline dönüşmüş bulunuyor. Ünlü’nün tezleri ve metodolojik hataları konusunda ciddi akademik tartışmaların yapılması ümidiyle, diyelim...

[8] Mehmet Bayrak, Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri, (Ankara: Özge Yayınları, 1993), s. 472.

[9] İzzeddin Çalışlar (Yayına Hazırlayan), Dersim Raporu, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), s. 251.

[10] Şark İstiklal Mahkemesi’ne verilen özel yetkiler için bakınız; Resmi Ceride, sayı 87, 4 Mart 1341, Harekâtı Askeriye Mıntıkasında ve Ankara’da Birer İstiklal Mahkemesi Teşkili Hakkında Heyeti Umumiye Kararı, Karar no: 117. Kürt bölgelerindeki Divani Harplere verilen özel yetkiler konusunda bakınız; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Devre 2, İçtima 90, 31 Mart 1341 (Ankara: TBMM Basımevi, 1976), s. 297-317.

[11] TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Devre 5, İçtima 21, 25 Aralık 1935, s. 179.

[12] Burada Ekşigil’in, “İsrail bugün bile Ortadoğu’nun tek demokrasisidir” ifadesini büyük

bir talihsizlik olarak gördüğümü belirtmek isterim. Filistinlilere karşı soykırım benzeri bir siyasetin gündemde olduğu bu günlerde, İsrail demokrasisinin sadece Yahudiler için söz konusu olduğunu ve bu anlamda beyaz azınlık için geçerli olan Güney Afrika demokrasisine benzediğini görmemek ciddi bir hata sayılmalı.

[13] Nancy L. Clark and William H. Worger, *South Africa the Rise and Fall of Apartheid*, (London and New York: Routledge, 2004), s. 48-67.

[14] İsmail Beşikçi, “‘49’lar’, ‘55’ler’, ‘23’ler’”, 9 Eylül 2023 (erişim, 15 Eylül 2023)

[15] Nevzat Onaran, “Dersim’in gizli kanunu”, *Gazeteduvar* (erişim tarihi: 23.12.2023).

[16] Ekşigil’in sözlerini burada tekrar etmek isterim: “Taner Akçam, malum, Ermeni soykırımı konusunda önemli araştırmalar yapmış ve bu konuyu Türkiye kamuoyunun önüne getirmiş kişidir. Bu son kitabıyla yakın Türkiye tarihine ilişkin değerlendirmelerini bir basamak ileri taşıyarak çitayı yükselttiği anlaşılıyor. Bir soykırım okuması ardından bir de Apartheid okuması fena bir deneme sayılmaz. Lakin ikinci denemenin birincisi kadar konuya ışık tutup tutamayacağı tartışmalıdır. Ama amaç da o zaten: tartışılmalı.”

Kaynak: www.k24kitap.org